

Het archief van VOCOM-VCIM⁽¹⁾

Melanie Voets, m.m.v. Rik De Coninck

Je kan vandaag haast geen krant openslaan of je stuit wel op een artikel of opiniestuk rond inburgering, integratie of een andere kwestie die ter sprake komt wanneer men het heeft over het 'allochtonenvraagstuk'. Historici lijken in dit debat vooralsnog afwezig en dit terwijl men vanuit historisch perspectief mogelijk een verhelderend licht op de zaak kan werpen. Dit stilzwijgen heeft vermoedelijk meerdere oorzaken. Enerzijds is er de begrijpelijke huiver van historici om zich met de zeer recente geschiedenis in te laten, een terrein dat ze liever overlaten aan sociologen, politologen of cultuurwetenschappers. Anderzijds is er de moeilijkheid van het opsporen van het nodige bronnenmateriaal. Totnogtoe nam immers niemand de zorg voor het erfgoed van etnisch-culturele minderheden bewust ter harte. Onder invloed van ontwikkelingen in het buitenland groeit evenwel het besef dat er dringend iets moet ondernomen worden. Pasklare oplossingen zijn er niet. Veel materiaal zal immers een eigen aanpak vergen, denken we alleen al aan de onvermijdelijke taalbarrière. Het feit dat de nood onderkend wordt doet evenwel hopen dat een complete verwaarlozing van dat stukje erfgoed alvast vermeden is.

Ook Amsab is in deze wakker geschud. Op eerder toevallige wijze kwamen we in het bezit van een belangrijk archiefbestand uit de integratiesector, met name het archief van VOCOM en VCIM. Het betreft dus geen archiefmateriaal gevormd door organisaties van allochtonen maar wel van de door de overheid gesubsidieerde categoriale werking naar etnisch-culturele minderheden (met 'categoriale werking' bedoelt men de diensten ingericht voor één bepaalde maatschappelijke doelgroep). Wie de discussies over het minderhedenbeleid volgt weet dat deze integratiesector vaak onder vuur ligt, niet in het minst vanuit de allochtone gemeenschappen zelf. Het archiefbestand kan dan ook een belangrijke bijdrage leveren tot een beter inzicht in het minderhedenbeleid van de voorbije twee decennia.

Turkse familie in Temse (foto Karel Heirbaut)

VOCOM en de opbouw van een immigratiebeleid

De zoektocht naar de wortels van de integratiesector brengt ons al gauw terug tot de beginjaren van de naoorlogse immigratie. Het stijgend aantal gastarbeiders deed een aantal noden en vragen ontstaan waaraan aanvankelijk vooral syndicale organisaties tegemoet kwamen. Stilaan groeide ook daarbuiten het besef dat er werk gemaakt moest worden van het onthaal en de begeleiding van immigranten. Tijdens de jaren 1960 richtten een aantal provincies een onthaaldienst in. Verder ontstonden lokale vrijwilligersgroepen en -verenigingen die zich op de problematiek toelagden. Naarmate de omvang van de noden en de permanente aard van het verblijf van de vreemdelingen duidelijker werden, zag men evenwel in dat men de begeleiding op een meer structurele manier moest aanpakken.

Bij een aantal basiswerkers rijpte het idee dat men best aan een oplossing voor de immigratieproblemen werkte via de methode van het opbouwwerk. Samenlevingsopbouw was - en is - een specifieke werksoort van het sociaal-cultureel werk die nogal opgang maakte tijdens de jaren 1970. Door op deze trein te springen kreeg de migrantenwerking niet enkel een werkmethode aangereikt (het categoriaal opbouwwerk) maar ook een nieuwe subsidiemogelijkheid. Op het vlak van subsidiëring waren de mogelijkheden tot dan toe immers beperkt. Het ministerie van Arbeid en Tewerkstelling en later het Vlaams staatssecretariaat voor Sociale Zaken (vanaf 1975) beschikten weliswaar over beperkte budgetten voor het voeren van een onthaalpolitiek voor migranten, maar van een echt gereguleerde subsidiëring was nog geen sprake. Via de samenlevingsopbouw slaagden enkele initiatieven er evenwel in de erkenning en de daarbij horende budgetten te verkrijgen van het ministerie van Nederlandse Cultuur. Al gauw diende een veelheid van initiatieven zich aan, en vanuit de nood aan meer overzichtelijkheid en een duidelijkere subsidiëringpolitiek werd ervoor geopteerd om in elke provincie (behalve West-Vlaanderen) één vereniging te erkennen. De informele overlegwerkgroep van migrantenwerkers die intussen op Vlaams niveau tot stand was gekomen, werd bovendien geïnstitutionaliseerd en omgedoopt tot Vlaams Overlegcomité Opbouwwerk Migranten (VOCOM).

De officiële stichtingsvergadering van het VOCOM greep plaats op 16 december 1977. Ondanks de beperkte middelen kreeg deze eerste Vlaamse koepel bij zijn erkenning een uitgebreid takenpakket. Om te beginnen werd VOCOM belast met het uitvoeren van onderzoek ter ondersteuning van het opbouwwerk met migranten. Er moest ook een samenwerking komen met andere organisaties die in hun werking in contact kwamen met migranten, en dit zowel binnen als buiten het opbouwwerk. Verder zou VOCOM instaan voor de organisatie van vorming voor migrantenwerkers en moest het de spreekbuis worden van het migrantenopbouwwerk naar het beleid. De belangrijkste opdracht was misschien wel de coördinerende, waarbij het VOCOM ervoor zorgde dat veldwerkers van lokale en regionale werkingen werden samengebracht rond bepaalde relevante thema's zoals gezinshereniging, stemrecht, onderwijs, twee-

degeneratiewerking... Ten slotte zette men via het Platform Migrantenorganisaties ook een specifieke werking naar de zelforganisaties op het getouw. Het initiatief tot het oprichten van deze belangenorganisatie en steunpunt voor migrantenorganisaties ging uit van VOCOM, maar het moest een zelfstandige organisatie worden. VOCOM zou enkel als informant optreden en materiële ondersteuning bieden.

De situatie waarbij bepaalde initiatieven rond migranten onder het opbouwwerk (Cultuur) en andere onder het onthaalbeleid (Welzijn) vielen was uiteraard niet de meest overzichtelijke. Toen in 1984 op het ministerie van Cultuur de sector van de samenlevingsopbouw werd gereorganiseerd, besloot men dan ook om het categoriale opbouwwerk met migranten hiervan af te zonderen. De migrantenwerking werd nu in zijn geheel een welzijnsmaterie. Een besluit van de Vlaamse Executieve regelde expliciet de erkenning en subsidiëring van wat men voortaan 'begeleidingsdiensten inzake de integratie van migranten' noemde. Ook deze regeling omvatte enkel de koepel en de regionale initiatieven. Lokale werkingen moesten het nog steeds stellen met niet-gereguleerde toelagen. De loskoppeling van de samenlevingsopbouw had ook gevolgen voor de naamgeving van de nationale koepel. VOCOM stond voortaan voor Vlaams Overlegcomité Migratie.

Van VOCOM naar VCIM: migrantenproblematiek wordt een volwaardig beleidsthema

Pas met de opkomst van extreem rechts aan het einde van de jaren tachtig werden de beleids mensen wakker geschud. De migrantenproblematiek was niet langer louter een welzijnsvraagstuk maar werd een zaak van de gehele Vlaamse regering. De budgetten stegen dan ook navenant. Op 18 juli 1990 werd een nieuwe reglementering voor de integratiesector goedgekeurd. Die voorzag in een herstructurering van de sector waarbij zowel op landelijk, regionaal als lokaal niveau integratiecentra erkend en gesubsidieerd werden. De haast waarmee dit alles gebeurde brak de sector evenwel zuur op. Een bonte verscheidenheid aan initiatieven van zowel private als openbare aard werden erkend als lokale centra. Men meende er goed aan te doen de bestaande initiatieven te laten floreren zonder stil te staan bij wat de eigenlijke kerntaak van de sector moest zijn.

Voor de Vlaamse koepelorganisatie had het nieuwe besluit verstrekkende gevolgen. VOCOM werd samengevoegd met het Leuvense Wetenschappelijk Documentatiecentrum over Etnische Minderheden (WEDEM) en ging voortaan als Vlaams Centrum voor de Integratie van Migrant (VCIM) door het leven. Dankzij de nieuwe financiële ademruimte kon men de werking aanzienlijk verruimen. Om te beginnen kreeg de koepel nu een duidelijke beleidsopvolgende en ondersteunende opdracht en moest zij proberen de categoriale aandacht voor migranten binnen de algemene voor-

zieningen te stimuleren. Verder bleef de coördinatie en ondersteuning van de regionale en lokale integratiecentra een van de hoofdopdrachten. De reeds door VOCOM gebruikte methode van werkgroepen rond specifieke thema's werd voortgezet. Bovendien begeleidde men pilootprojecten op die terreinen waar men het nodig achtte. Verder organiseerde men kadervorming en was er een documentatiecentrum en een gespecialiseerde juridische dienst. Naast de reeks *VCIM-Documenten* waarin telkens een bepaald thema werd uitgediept, verzorgde VCIM volgende periodieken: *VCIM-nieuws*, *Bareel* en het *Tijdschrift voor Vreemdelingenrecht*. Ook naar een ruimer publiek stimuleerde en ondersteunde VCIM sensibiliserings- en voorlichtingsacties. De werking naar de zelforganisaties werd in 1993 overgenomen door het Intercultureel Centrum Migranten (ICCM), dat zich voornamelijk met de begeleiding en ondersteuning van het allochtone verenigingsleven en van allochtone artiesten bezighield.

Praktisch kreeg elke stafmedewerker van VCIM één of meerdere werkvelden als specialisatie toegewezen. De belangrijkste waren: onderwijs, volwasseneneducatie, vrouwen, wetgeving, gezondheidszorg, en arbeid en werkgelegenheid. Deze werkwijze stuitte evenwel op heel wat kritiek vanuit de administratie. Met het oog op een betere ondersteuning van de regionale en lokale integratiecentra verkoos men een territoriale opdeling van de bevoegdheden en een meer polyvalente inzetbaarheid van de medewerkers. Twee van de thema's gingen bovendien een eigen leven leiden. Gezondheidszorg werd al van bij de aanvang van het VCIM gekoppeld aan het project Interculturele Bemiddelaars in de Gezondheidszorg (IBG). Dit was een groots opgezet project waarbij laaggeschoolde migranten na een drie jaar durende opleiding aan de slag zouden kunnen als bemiddelaars in verzorgingsinstellingen. Ook werkgelegenheid werd sinds 1994 een apart project. In uitvoering van de besluiten van de eerste Vlaamse Werkgelegenheidsconferentie van 1993 werd een Begeleidingscel Werkgelegenheid Migranten (BWM) opgericht en verbonden aan het VCIM. De cel kreeg eigen middelen die toelieten om naast een algemene coördinator ook vier regionale coördinatoren op de problematiek te zetten. Alle goede bedoelingen ten spijt, heeft het VCIM de verwachtingen nooit kunnen inlossen. In de evaluatieverslagen van de door de overheid ingestelde inspecties maakte men tot tweemaal toe ernstige bedenkingen bij de werking. Vooral het gebrek aan interne sturing, de soms gebrekkige ondersteuning van de sector en de afwezigheid van een visie betreffende bepaalde inhoudelijke terreinen, zoals huisvesting en jeugdwerk, werden aangeklaagd. Interne onenigheid tussen personeel en bestuur over de aanpak deed de instelling uiteindelijk de das om. Op 9 juni 1998 werd de intrekking van de erkenning bekendgemaakt en in augustus viel de subsidiestroom stil. Het BWM-project kon dankzij de integratie in het subregionaal arbeidsmarktbeleid overleven (de regionale coördinatoren werden toegevoegd aan de Subregionale Tewerkstellingscommissies) maar het IBG-project stierf een stille dood.

In uitvoering van het minderhedendecreet van 28 april 1998, startte de integratiesector in 1999 met een nieuwe lei. Het Vlaams Minderhedencentrum (VMC) nam de fakkel over en breidde het werkkterrein uit naar woonwagenebewoners en vluchtelingen. En

VCIM... dat was een avontuur dat men maar beter zo snel mogelijk kon vergeten. Had de curator van het failliete VCIM niet over het nodige historisch besef beschikt, dan was dat niet eens zo moeilijk geweest.

Het archief

In juni 1999 liep op Amsab een telefoontje binnen met de vraag of wij geïnteresseerd waren in het archief van VCIM. Om het alvast te redden van de recyclagedood, besloten we op de vraag in te gaan. Op twee dagen moest de klus geklaard zijn. Wat zich vervolgens afspeelde in de voormalige VCIM-gebouwen, was niet bepaald een droomscenario voor archivariissen. Verspreid over twee verdiepingen lagen in burelen zonder meubilair en op de gangen hopen papier. Er viel ook nergens een oud-medewerker te bespeuren die enige klaarheid in deze chaos kon scheppen. Het materiaal werd dan maar per bureau in grote dozen verzameld. De tweede dag wees een van de vaklui die in het gebouw rondliepen erop dat ook in de kelder nog papieren lagen. Bij een vluchtig onderzoek bleek al gauw dat het archief van VOCOM was. In totaal werd meer dan vier kubieke meter archief opgehaald.

De manier waarop de overdracht was gebeurd had zijn sporen nagelaten en het duurde nog enige tijd voor we een duidelijk zicht kregen op de structuur en werking van de instelling. Nu de inventarisatie achter de rug is, blijkt dat het archiefbestand niet volledig is. Dit geldt zeker voor VOCOM, maar ook bij VCIM lijkt het er op dat bepaalde medewerkers hun archief als persoonlijk bezit hebben meegenomen.

Tot slot nog dit. Vermits het materiaal van zeer recente datum is, is de toegankelijkheid ervan beperkt. Omdat de archiefvormer van dit bestand niet meer bestaat en dus niet in staat is zijn veto te stellen, kan consultatie enkel na overleg met de archiefverantwoordelijke en enkel voor bepaalde stukken.

(1) Vlaams Overlegcomité Opbouwwerk Migranten - Vlaams Overlegcomité Migratie - Vlaams Centrum Integratie Migranten.

Bibliografie

- J. DEVOS, *Minorisering of emancipatie?... een kijk op het Vlaams integratiebeleid*, RUG, licentiaatsverhandeling, 2001.
- P. JANSSEN, Onthaal- en begeleidingscentra voor migranten. In: *Welzijnsgids*, afl. 15 (april 1983), II.A.1.7.
- P. JANSSEN, Onthaal- en begeleidingsdiensten voor migranten. In: *Welzijnsgids*, afl. 47 (december 1989), II.A.1.7.
- Interview met Piet Janssen door Piet Creve en Melanie Voets, 16 juli 2002.
- <http://www.vmc.be/main/mainc01.htm> (11/03/2003).
- http://www.wvc.vlaanderen.be/minderheden/minderhedenbeleid/een_terugblik_in_vogelvlucht.htm (11/03/2003).